

رساله‌ای در قواعد و احترامات نظامی دوره قاجار

سحر الیاسی

چکیده:

سیر مدرن‌سازی نظامی ایران در دوره قاجار با اصلاحات عباس‌میرزا، نایب‌السلطنه، آغاز شد. تا پیش از این قوای نظامی ایران از ترتیبات و آموزش‌های نوین نظامی برخوردار نبود. با تلاش‌های وی و استخدام مستشاران نظامی خارجی، قوای نظامی ایران نیز در مسیر قاعده‌مندی قرار گرفت. اصلاحات و تعابیر نظامی نوین رفته‌رفته جای خود را به تعابیر سنتی و قواعد فرسوده داد. قاعدتاً، در دوره ناصرالدین‌شاه قاجار به دلیل ارتباطات گسترده با غرب و ترجمه آثار غربی‌ها، دانش نظامی نیز تحولی اساسی یافت. بنابراین تحول مذکور فقط به پایتخت محدود نشد و در ایالت‌ها و ولایت‌های ممالک محروسه نیز تسری یافت. یکی از جلوه‌های آموزش نظامی در این دوره تدوین کتاب فنون نظامی به دستور بهجت‌الملک امیرتومان در کردستان است که شخصی به نام احمد کردستانی آن را در سال ۱۳۱۲ هجری قمری، به رشته تحریر درآورد. این پژوهش سعی دارد تا به بازخوانی این نسخه ارزشمند بپردازد. کتابچه حاضر اصطلاحات و شیوه‌های نظم و حرکات مخصوص به نظامیان را آموزش می‌دهد. بررسی نسخه‌هایی از این دست می‌تواند سیر تحول آموزش نظامی در ایران را به نمایش بگذارد و دستمایه تحقیقات گسترده‌ای قرار گیرد.

کلیدواژه‌ها

فنون نظامی، بهجت‌الملک امیرتومان، احمد کردستانی، قاجار، کردستان.

آرشیو ملی، سال چهارم، شماره دوم، تابستان ۱۳۹۷، شماره پیاپی ۱۴، صص: ۱۰۰-۱۱۹



رساله‌ای در قواعد و احترامات نظامی دوره قاجار

سحر الیاسی^۱

مقدمه:

رساله قواعد فنون نظامی که در این مقاله از آن با عنوان قواعد و احترامات نظامی دوره قاجار یاد شده است کتابچه‌ای مختصر درباره تقسیم‌بندی ستون‌ها و صفوف گروهان و شیوه احترامات نظامی است که احمد کردستانی به دستور بهجت‌الملک امیرتومان به رشته تحریر درآورده است.

اسدالله بهجت‌الملک امیرتومان دلو از فرماندهان نظامی ایران در دوره قاجار است که در منابع رجالی او را متولد ۱۸۶۰م. دانسته‌اند؛ (چرچیل، ۱۳۶۹، ص ۵۷) هر چند در خصوص تاریخ فوت وی منبع مشخصی یافت نشد. بهجت‌الملک اصالتاً از طوایف کرد دنبلی آذربایجان بود که بعدها والی کرمان، فرمانده قشون آذربایجان، پیشکار و جانشین عبدالحسین میرزا فرمانفرما، فرمانده لشکر کرمان و نایب‌الحکومه کرمانشاه و کردستان شد. (چرچیل، ۱۳۶۷، ص ۵۷؛ عاقلی، ۱۳۸۴، ج ۱، ص ۲۶ و ۳۴) این نسخه‌خطی را می‌توان برآیند زمان تصدی وی در مقام نایب‌الحکومه کردستان دانست.

کتابچه قواعد فنون نظامی در زمره نسخ نایاب به‌شمار می‌آید که دچار لک‌زدگی و موربانه‌خوردگی نیز شده است. نسخه حاضر در ۲۴ برگ، ۱۲ سطر با اندازه سطور ۶۵×۱۳۵ و در قطع ۱۶۵×۱۰۵ در مخزن نسخ‌خطی کتابخانه ملی ایران نگهداری می‌شود. از کاغذ فرنگی آبی و خط نستعلیق برای نگارش کتابچه بهره گرفته‌اند.

۱. کارشناس فهرست‌نویسی اسناد؛

sahar69.elyassi@gmail.com



مشخصه اصلی این کتابچه پرداختن جزء به جزء قواعد نظامی مرسوم در گروهان است که ماحصل نوسازی در بدنه قشون دوره قاجار است. نسخه حاضر بدون مقدمه و بیان اهمیت موضوع مورد نظر وارد مبحث اصلی می‌شود؛ این امر مشخص می‌کند رساله حاضر یک دستورالعمل کاربردی برای آموزش مشق نظامیان بوده است؛ بنابراین به حواشی نپرداخته و مستقیماً اصل موضوع را به شیوه آموزشی بیان کرده است. او با پرداختن به تشکیلات و ساختار گردان و فوج موضوع خود را آغاز می‌کند. مشق نظامی و قواعد حاکم بر آن مسئله اصلی نویسنده این کتابچه است. او سعی دارد با تصویر صورت‌بندی‌های نظامی و بیان اصطلاحات آن، چارچوبی تدوین کند که آرایش‌های نظامی و جایگاه هر کدام از دسته‌ها و مقامات در آن مشخص و هویدا باشد. نویسنده بیشترین تأکید را بر دو نوع صورت‌بندی ستونی و خطی دارد که در آن جزئیات و مشخصات نحوه استقرار نظامیان را در هر دو شیوه بیان می‌کند. او با پرداختن به مفاهیم و اصطلاحات نظامی، تصویری روشن از میدان مشق و اجزاء آن ارائه می‌دهد. نویسنده همچنین بعد از این امور به شیوه سلام‌دادن گروهان‌ها در مقابل فرمانده و نحوه رژه رفتن و قواعد آن پرداخته است.

در باب قشون و آموزش نظامی در دوره قاجار نسخ خطی خوبی شناسایی و بعضاً منتشر شده‌اند. نمونه این آثار کتاب «آموزش نظامی در دوره قاجار با تکیه بر متون خطی و سنگی» حوریه سعیدی است که بحث خود را با پرداختن به زمینه تاریخی تشکیلات نظامی ماقبل قاجار آغاز و با ساختار نظامی دوره قاجار بسط می‌دهد. نویسنده در این کتاب تعداد زیادی از نسخ خطی موجود در آرشیوهای داخلی را فهرست و توضیحاتی مختصر درباره آن‌ها داده است. نسخه موردبازخوانی این مقاله در این فهرست دیده نشد (سعیدی، ۱۳۹۵، ص ۹۸-۱۰۶). همچنین در باب نشان‌ها و درجات نظامی در این دوره نیز رسالاتی به چاپ رسیده است. علی بوذری در مقاله نشان قشون، رساله مصور در معرفی البسه قشون دوره قاجار که به بازخوانی آن پرداخته است در حقیقت به معرفی تصویری یونیفرم‌های قشون سپاه تحت فرماندهی ظل‌السلطان توجه کرده است. رساله‌هایی از این دست بسیار ارزشمند و محل اعتنا هستند (بوذری، ۱۳۹۱، ص ۲۴۷-۲۹۰).

رساله‌ای در آداب جنگ و قانون مشق نظام در ایران دوره قاجار تألیف سرهنگ علیرضا یکانلو مردی، به کوشش یوسف بیگ باباپور و مینا آقازاده که در یک مقدمه و پنج باب به شرح زیر تدوین شده است از دیگر آثار این حوزه است. مقدمه: در بیان آداب معلم و صاحب‌منصبان؛ باب اول: در بیان قاعده مشق تفنگ؛ باب دوم: در بیان قاعده و قانون قراول و آداب آن؛ باب سوم: در بیان ترتیب و حرکت یک فوج؛ باب چهارم: در ذکر قواعد مختلف قلعه و ستون؛ باب پنجم: در آداب اردو انداختن و چادر زدن.



با وجود این و با توجه به عناوین فوق، رساله حاضر مورد بررسی این مقاله نمونه خوب و مختصر آموزش نظامی نگارش یافته در بیرون از دارالخلافه است. هر چند شباهت‌هایی در کلیات بعضی از این رساله‌ها وجود دارد اما هر کدام ویژگی‌های منحصر به خود را دارند. رساله قواعد فنون نظامی که در ادامه بازخوانی آن خواهد آمد از جمله آثاری است که به زبان ساده قواعد اولیه مشق نظامی در حوزه گردان و فوج را آموزش می‌دهد این در حالی است که نسخ دیگر به صورت تخصصی‌تر قواعد استفاده از تفنگ، توپخانه و جنگ را آموزش می‌دهند.

بسم الله الرحمن الرحيم

قاعده کلیه در تقسیمات مشق باطالین^۱ و رژیمان^۲

یک باطالین، مرکب از چهار گروهان و گاهی نیز صورت بسته می‌شود از سه گروهان؛ این قسمت همیشه در تحت فرمان یک یاور^۳ است. همیشه فرمانده باطالین با قسمتی است که مهم‌تر است. دو جور فرمانده در آنجا لازم‌تر است و گروهان را نیز به همین قاعده حرکت می‌دهند و آن را نصف باطالین می‌نامند.

در صورت بندی‌ها^۴، مشق^۵ باطالیانی بر دو فقره تقسیم می‌شود: فقره اول گفت‌وگو می‌کند در صورت بندی‌های خطی، و فقره دوم در صورت بندی‌های ستونی.

هرگاه گروهان‌ها در پهلوی یکدیگر واقع شده باشند آن را صورت بندی خطی گویند، و اگر در عقب سر یکدیگر واقع شوند صورت بندی ستونی نامند.

ستون فراز^۶، خط ستون [و] خط دشتیان^۷

ستون فراز: در این صورت بندی گروهان‌ها به حالت ستون، به فاصله سه قدم در پهلوی یکدیگر قرار دارند.

خط ستون: در این صورت بندی، گروهان‌ها به حالت ستون یا به حالت دو به دو یا به حالت ستون قطار در پهلوی یکدیگر در روی یک خط به فاصله، که به جهت دشتیان بستن کفایت کند، به علاوه سه قدم فراز می‌کردند.

خط دشتیان: در این صورت بندی، گروهان‌ها به ترتیب نمره خودشان، به حالت دشتیان در روی یک خط قرار دارند به فاصله سه قدم.

در صورت بندی‌های خطی

اسم گروهان‌ها از این قرار است: گروهان‌های طرفین را گروهان سمت چپ و گروهان سمت راست، و آن دو گروهان که مرکز است؛ آنکه در سمت راست واقع شده، گروهان مرکز

۱. Bataliyan.:: گردان

۲. Režiman.:: فوج

۳. سرگرد

۴. آرایش نیروها

۵. تمرین حرکات نظامی

۶. حالت استقرار دسته‌های هر گروهان

پشت سر هم

۷. خطی راست، عمود بر سمت هدف،

که واحدها در امتداد آن و در یک سمت

معین قرار می‌گیرند. (مدرسی و دیگران،

۱۳۸۰، ۲۴۳)



سمت‌راست، و اینکه در سمت‌چپ واقع است، گروهان مرکز سمت‌چپ می‌نامند. دو گروهان سمت‌راست را نیم‌باطالیان سمت‌راست، و دو گروهان سمت‌چپ را نیم‌باطالیان سمت‌چپ می‌گویند و نیم‌باطالیان سمت‌راست را ستون سمت‌راست می‌گویند، و نیم‌باطالیان سمت‌چپ را ستون سمت‌چپ می‌نامند.

هرگاه چنانچه صف دویم به‌پیش باشد، اسم گروهان‌ها تغییر نمی‌کند، و به‌همچنین جوانب. در این صورت‌بندی همیشه نظام از مرکز است. ستون سمت‌راست، از چپ و ستون سمت‌چپ، از راست نظام می‌گیرد. هرگاه صف دویم هم جلو باشد نظام از روی همین قاعده، مجری و معمول است. همیشه دیرکسیون^۱ با سمت‌چپ است و ستون سمت‌راست، از چپ نظام می‌گیرند.

در ابتدای هر صورت‌بندی، گروهان‌ها موافق نمره^۲ خودشان از راست به چپ قرار می‌گیرند. در صورت‌بندی‌های خطی بیرق‌دار در طرف نظام، نظام در رسد^۳ اول جای خواهد گرفت. کلیه جای طبال و شیپورچی در تمام صورت‌بندی‌های خطی و ستونی، در عقب سر رسد دوم، در هر گروهان پشت سر فیل سمت‌چپ، به فاصله یک قدم در یک صف قرار می‌گیرند؛ مگر وقت دفیله که در جلو باطالیان به فاصله معین قرار خواهند گرفت. جای آجودان باطالیان به فاصله یک قدم در سمت‌چپ پشت سر فرمانده باطالیان است؛ به استثنای دو موقع، یکی در وقت سلام‌دادن به شخص بزرگ که آجودان باید طرفی را اختیار کند که بزرگ در آن سمت باشد؛ دیگر، هنگام دفیله که هر سمتی شخص بزرگ ایستاده، آجودان، طرف مخالف آن حرکت می‌کند.

وضع قرارگرفتن یک باطالیان

پس از حاضرشدن باطالیان، هر فرمانده گروهان راپورت^۴ حضری گروهان خود را داده؛ بعد در پهلوی نماینده رسد اول سمت‌راست به فاصله یک قدم قرار خواهد گرفت. هرگاه فرماندهان گروهان سواره باشند به قسمی قرار گیرند که سر اسب با خط سربازان نظام داشته باشد. فرمانده باطالیان باید به‌قسمی حرکت کند که بتواند مقصود خود را به تمام فرماندهان گروهان یا یکی از آن‌ها بفهماند؛ [این عمل را] به‌واسطه تمام گروهان‌ها به‌عمل آورد یا بعضی اوقات به‌واسطه یکی از آن‌ها موافق خواهش خودش. همیشه باید فرمانده باطالیان مقصود خودش را واضح و آشکار بیان کند که فهمیده شود.

بیانات در صورت‌بندی ستونی: ستون، ستون‌باز [و] ستون‌قطار

ستون: در صورتی که گروهان‌ها به فاصله^۵ نه قدم پشت سر یکدیگر قرار داشته باشد، آن را ستون نامند.

۱. Direction: سمت، جهت و راستا.

۲. نیم‌دسته

۳. Report: گزارش.



ستون باز: هرگاه فاصله ما بین قسمت‌ها به قدری باشد که اگر بخواهند با یکی از طرفین، دشتبان بسازند ممکن شود، آن را ستون باز گویند.

ستون قطار: هرگاه سربازان در حالت چهار به چهار به فاصله یک قدم در عقب سر یکدیگر قرار داشته باشند، آن را ستون قطار خوانند.
ستون گروهان یا نیم‌گروهان ساخته می‌شود در وقتی که اسم برده شود.

اسامی گروهان‌ها در ستون

گروهانی که در ستون قرار دارد، گروهان سر و گروهانی که در عقب گروهان سر قرار دارد، گروهان مرکز می‌نامند. گروهانی که پشت سر گروهان مرکز است، گروهان جلوی آخر گویند و گروهانی که در آخر قرار دارد، گروهان ته خوانده می‌شود. دو گروهانی که در ابتدا قرار دارند، نیم‌باطالیان سر و دو گروهانی که در آخر قرار دارند، نیم‌باطالیان ته گویند.

وضع حرکت دادن باطالیان

تعیین راه و مقصد و همچنین صورت‌بندی که از جهت آتش باید استعمال شود، فرمانده باطالیان باید معین کند. پس در این صورت همیشه دیرکسیون به‌واسطه او داده می‌شود. بعد از فرمان، پیش‌فرماندهان گروهان باید صبر کنند که دیرکسیون داده شود، بعد شروع به حرکت کنند. فرمانده باطالیان جمیع احکامات خودش را به‌واسطه صدا مجری می‌دارد و در صورت لزوم هم می‌تواند به‌واسطه آجودان احکامات خود را به بعضی از گروهان‌ها برساند. جمیع احکامات خود را باید از روی فرمان و قاعده نظامی بدهد. همیشه مطلب را به‌طور واضح و آشکار بیان کند. در ستون فراز، اخبار شروع در حرکت همیشه با فرمانده باطالیان است. هرگاه به‌واسطه مجری‌داشتن بعضی حرکات یا تغییر دادن فرونت^۱ لازم باشد، یک‌یکی از گروهان‌های جناح حرکت کنند، آن وقت به‌واسطه حکم فرمانده باطالیان، گروهان آن حرکت را مجری خواهد داشت. وقتی که گروهان‌ها متفرق هستند، به‌واسطه بعضی حوادث یا در جنگ که صدا به ایشان نرسد، در آن هنگام فرمانده باطالیان حکم خود را به علامت شیپورچی مجری خواهد داشت و از جهت گروهان حکم مخصوص است. آن علامت همان صدای ساده است؛ اگر یکی زد گروهان اول اگر دو تا زد، گروهان دوم الی گروهان آخر. بعد از آنکه به‌واسطه این علامات گروهان مقصود ملتفت شد، آن وقت علامت حرکت زده خواهد شد. هر وقت فرمانده باطالیان بخواهد حواس فرماندهان گروهان را جمع کند، نشان خیردار یا علامت خیردار یا شیپورچی می‌زنند. جمیع فرمان و احکامات فرمانده باطالیان مجری داشته می‌شود به‌واسطه فرماندهان گروهان طبال^۲. باطالیان همیشه باید به فرمان فرمانده باطالیان شروع به زدن کند.

۱. پیشروی به صف اول.

۲. طبلزن.



در صورت‌بندی‌های خطی همیشه طبال گروهان شروع به زدن می‌کند. الی آخر طبال حق ندارد بیشتر از یک مشق بزند. از جهت نظام‌دادن یا درست‌کردن فواصل، فرمانده باطالیان فرمان می‌دهد «نظام بر فلان گروهان»؛ و در این فرمان، گروهان مشخص شده نظام می‌گیرد از طرف معین؛ سایرین فواصل و نظام خود را درست می‌کنند. فرماندهان باید کمال دقت را در خصوص نظام‌گرفتن و فاصله درست‌کردن گروهان خود به‌عمل آرند؛ در صورتی که بخواهند تغییر فرونت بدهند، فرمان «طرف چپ‌گرد» یا «طرف چپ‌فرونت» خواهند داد و این حرکت به فرمان فرماندهان گروهان مجری خواهد شد. به جهت اینکه تغییر فرونت دهند و همچنین اطراف را، فرمان مختلف «مرش»^۱ استعمال شود. بعد، هر فرمانده گروهانی حرکت را مجری می‌دارد. هرگاه بخواهند فرونت را تغییر بدهند به یکی از طرف گروهانی که نزدیک‌تر به آن طرف واقع است، به حکم فرمانده باطالیان تبدیل فرونت کرده، برای خط جدید می‌آید. بعد فرمانده باطالیان فرمان می‌دهد «تبدیل فرونت به‌راست یا به‌چپ». بعد هر فرمانده گروهان از راهی که آسان‌تر و بهتر است، گروهان خود را به‌روی خط جدید آورده، منظم خواهد ساخت. هرگاه این حرکت از خط دشتبان مجری شود، بهتر این است که فرماندهان گروهان -سوی گروهانی که اول تبدیل فرونت کرده- سایرین ستون بسازند؛ پس از رسیدن به‌روی خط جدید، فرمان «فرونت‌به‌پیش» بدهند. ممکن است تبدیل فرونت، بر یکی از گروهان‌های مرکز مجری شود؛ آن وقت گروهان‌های اطراف این‌قدر به پیش و عقب حرکت می‌کنند تا بر روی خط جدید برسند. فرماندهان گروهان،^۲ هنگام‌رسیدن به روی خط جدید، [باید] فواصل معینه ایشان کم‌وزیاد نباشد؛ همیشه دیرکسیون و فرونت به‌جای خود است و تغییر نمی‌کند، مگر به‌واسطه حکم فرمانده. فرمانده باطالیان هر حرکتی را مجری می‌توان داشت، در روی هر گروهان دور هر دو طرف در حالت ایستاده و در حالت مرش. در حالت اخیر همیشه باید نقطه از حرکت بازداشتن را مشخص کند یا اینکه خود در وقت لزوم فرمان «هالت»^۳ به گروهان معین شده بدهد؛ چنانچه صف دوم نیز به پیش باشد این حرکات به قسم مذکور معمول و مجری خواهد شد.

در ستون در حالت صف‌دوم‌به‌پیش، اسامی تغییر نمی‌کند؛ مثلاً گروهان ته گروهان و بالعکس خواهد شد. در ستون جای بیرق‌دار در گروهان سر در رسد اول خواهد بود.

ستون فراز

حرکاتی که از ستون فراز مشتق می‌شود از این قرار است: خط‌دشتبان، ستون‌به‌پیش، ستون‌به‌عقب [و] ستون‌به‌راست.

۱. Marš: مارش یا مرش به عمل راه رفتن فرد یا واحد پیاده به جلو و عقب یا چپ و راست با شکل و ریتم خاص اطلاق می‌شود.
۲. اصل: فرماندهان گروهان، باید وقتی که هنگام‌رسیدن به روی خط جدید ... Halt: متوقف‌شدن.



ستون به چپ

خط ستون: هرگاه خواسته باشند از ستون فراز، خط ستون بسازند، فرمانده باطالیان فرمان می‌دهد «خط ستون بر فلان گروهان». گروهان معین شده می‌ایستد و سایر گروهان‌ها چهار به چهار، به‌راست راست یا چهار به چهار، به‌چپ چپ می‌کنند؛ که علاوه بر سه قدم فاصله دشتبانی به‌دست بیاورند. بعد حالت کرده، به چپ یا به راست فرونت می‌کنند؛ اگر این حرکت در راه باشد به‌جای «چهار به چهار» «نیم به‌راست‌راست و نیم به‌چپ‌چپ» فرمان می‌دهند.

خط دشتبان

هرگاه بخواهند از ستون فراز، خط دشتبان بسازند، اول خط ستون ساخته، بعد فرمان «فرونت به‌پیش» داده، خط دشتبان می‌سازد.

ستون به پیش

اگر بخواهند از ستون فراز، حرکت «ستون به‌پیش» را مجری بدارند، فرمانده باطالیان فرمان می‌دهد «ستون به‌پیش بر فلان گروهان». در این فرمان، گروهان معین شده به پیش حرکت کرده، سایر گروهان‌ها چهار به چهار، به‌راست‌راست یا چهار به چهار، به‌چپ‌چپ حرکت می‌کنند. هر کدام به‌جای گروهان مشخص شده اول که رسیدند، به‌راست یا به‌چپ فرونت کرده، به‌پیش حرکت می‌نمایند. اول گروهانی که در سمت راست هستند حرکت می‌کنند و بعد گروهان‌های چپ؛ این حرکت نیز مانند حرکت «ستون به‌پیش» است، مگر اینکه گروهان تعیین شده طرف چپ‌گرد کرده به عقب حرکت می‌نماید و سایرین نیز همین که به‌جای آن گروهان رسیدند، به‌راست یا به‌چپ فرونت کرده، به‌عقب حرکت می‌نمایند.

هرگاه خواسته باشند این دو حرکت را در بین راه رفتن مجری دارند، گروهان مشخص شده به‌پیش حرکت کرده و سایر گروهان‌ها می‌ایستند تا اینکه هر گروهان بگذرد. بعد سایرین، موافق نمره خودشان چهار به چهار، به‌راست‌راست یا چهار به چهار، به‌چپ‌چپ کرده، به‌پیش حرکت می‌کنند. همین که در امتداد گروهان معینه رسیدند، به راست یا به چپ فرونت کرده، حرکت می‌نمایند.

حرکت پنجم: ستون به‌راست؛ هرگاه بخواهند از ستون فراز، ستون به‌راست بسازند، فرمانده باطالیان فرمان می‌دهد «ستون به‌راست بر فلان گروهان». گروهان معین شده، بازو چپ پیش داده می‌ایستد؛ در فرمان مرش، باطالیان شروع به حرکت می‌نماید؛ همین که در امتداد معینه رسید، به فرمان فرمانده گروهان به‌پیش حرکت می‌کند. سایر گروهان‌ها هر یک به‌ترتیب خود «بازو چپ پیش» کرده در عقب گروهان سر حرکت می‌نمایند. ابتدا گروهانی که در سمت این



گروهان هستند حرکت می‌کنند، بعد گروهان سمت چپ.
[حرکت] ششم ستون به‌چپ: هرگاه بخواهند از ستون فراز، ستون به‌چپ بسازند، حرکت مجری می‌شود از قرار قاعده که به‌جهت ستون به‌راست مذکور شد؛ تفاوت اینکه به‌جای فرمان «بازو چپ پیش»، فرماندهان گروهان فرمان «بازو راست پیش» می‌دهند.

خط‌ستون

حرکاتی که از خط‌ستون مشتق می‌شود از این قرار است: خط‌دشتبان، ستون فراز، ستون به‌پیش، ستون به‌عقب، ستون به‌راست [و] ستون به‌چپ.

ستون فراز

هرگاه بخواهند از خط‌ستون، ستون فراز بسازند، فرمانده باطالیان فرمان می‌دهد «ستون فراز فلان گروهان». گروهان معین شده می‌ایستد. سایر گروهان‌ها «چهار به چهار» «به‌راست‌راست» یا «چهار به چهار» «به‌چپ‌چپ» کرده، پیش حرکت می‌نمایند تا اینکه هر گروهان سه قدم فاصله از گروهان زیر دست خودش گرفته، به چپ یا به راست فرونت کرده، بعد از آن که حالت کرده، مجری می‌دارد.

خط‌دشتبان

هرگاه خواسته باشند از خط‌ستون، خط‌دشتبان بسازند، فرمانده باطالیان فرمان می‌دهد «خط‌دشتبان». در این فرمان هر فرمانده گروهان چنانچه در مشق ذکر شد، فرمان فرونت به‌پیش می‌دهد.

ستون به‌پیش

هرگاه بخواهند از خط‌ستون، حرکت ستون به‌پیش را مجری دارند، فرمان می‌دهند «ستون به‌پیش بر فلان گروهان». گروهان مشخص شده به پیش حرکت می‌نمایند. سایر گروهان‌ها بعد از آنکه، نیم‌به‌راست و نیم‌به‌چپ کردند، حرکت می‌کنند. هر گروهان، موافق نمره خودش همین که به امتداد گروهان معین شده رسیدند، نیم‌به‌راست یا نیم‌به‌چپ کرده، در همان امتداد به پیش حرکت خواهد کرد.

ستون به‌عقب

بعد از استماع فرمان، تمام باطالیان همان حرکت ستون به‌پیش را مجری می‌دارند؛ فرق این



است که در این حرکت اول طرف چپ‌گرد می‌نمایند و بعد حرکت «ستون‌به‌پیش» را معمول می‌دارند.

ستون‌به‌راست

هرگاه بخواهند از خط‌ستون، حرکت ستون‌به‌راست را مجری دارند، فرمانده باطالیان فرمان می‌دهد «ستون‌به‌راست». در این فرمان، هر فرمانده گروهان «بازو چپ پیش» کرده، همین که تمام گروهان‌ها در یک امتداد واقع شدند، به‌پیش حرکت می‌نمایند. فرمانده گروهان اول، اینقدر قدم خود حرکت می‌کند تا اینکه سایر گروهان‌ها فواصل خود را درست بکنند.

ستون‌به‌چپ

نیز از روی همین قاعده مجری و معمول می‌شود جز اینکه فرمانده گروهان عوض «بازو راست پیش»، «بازو چپ پیش» می‌نماید.

خط‌دشتبان

حرکاتی که از خط‌دشتبان مشتق می‌شود: خط‌ستون، خط ستون‌به‌پیش، ستون‌به‌راست [و] ستون‌به‌چپ.

خط‌ستون

هرگاه بخواهند از خط‌دشتبان، خط‌ستون بسازند، فرمانده باطالیان فرمان می‌دهد «خط‌ستون». بعد هر فرمانده گروهان موافق قاعده که در شق گروهان ذکر شد، گروهان ستون می‌سازد.

خط ستون‌به‌پیش

هرگاه بخواهند از دشتبان این حرکت را مجری دارند، فرمانده باطالیان فرمان می‌دهد «خط ستون‌به‌پیش». هر فرمانده گروهان بعد از استماع فرمان، موافق قاعده [ای] که در شق گروهان گفته شد، ستون‌به‌پیش می‌سازند. گروهان‌ها اینقدر به‌پیش حرکت می‌نمایند تا اینکه گروهان دیرکسیون «هالت» [بدهد]؛ پس از آنکه گروهان فرمان «هالت» داد، سایر گروهان‌ها در روی همان خط هالت می‌کنند.

ستون‌به‌راست

هرگاه بخواهند از خط‌دشتبان، حرکت ستون‌به‌راست را مجری دارند، فرمانده باطالیان فرمان



می‌دهد «ستون به‌راست». در این فرمان، هر فرمانده گروهان، موافق قاعده که در شق گروهان ذکر شد، ستون به‌راست می‌سازند. بعد از آنکه هر گروهان فواصل خود را به‌دست آورد، سواى گروهان معینه نیز سایر گروهان‌ها اینقدر به‌پیش حرکت می‌کنند که فاصله نه قدم را از گروهان برمی‌گیرند.

ستون به‌چپ

ستون به‌چپ به‌عین‌ها موافق همین قاعده رفتار می‌کند جز اینکه فرماندهان گروهان به‌عوض ستون به‌راست، ستون به‌چپ می‌سازند.

در تغییر صورت‌بندی‌های ستونی بدون ستون

حرکاتی که از ستون مشتق می‌شود از این قرار است: خط ستون به‌پیش، خط دشتبان به‌پیش، ستون فراز، خط ستون به‌راست، خط دشتبان به‌راست، خط ستون به‌چپ [و] خط دشتبان به‌چپ.

خط ستون به‌پیش

هرگاه بخواهند از ستون، «خط ستون به‌پیش» بنا نمایند، فرمانده باطالیان فرمان می‌دهد «خط ستون به‌پیش». از این فرمان گروهان سر، حالت می‌کند و گروهان مرکز چهار به چهار، به‌راست‌راست و دو گروهان دیگر چهار به چهار، به‌چپ‌چپ می‌نماید. گروهان مرکز پس از آنکه چهار به چهار، به‌راست‌راست کرده، به‌قدری پیش روی خودش حرکت می‌کند؛ فاصله دشتبانی از گروهان سر بگیرد و بعد به‌چپ فرونت کرده، حرکت می‌کند تا اینکه در امتداد گروهان سر رسیده حالت می‌نماید و آن دو گروهان دیگر بعد از چهار به چهار، به‌چپ‌چپ کردن، به‌قدری پیش روی خود حرکت می‌کند تا اینکه هر یک فاصله دشتبانی خود را از گروهان بالادست خود بگیرند. بعد به‌راست فرونت کرده، پیش حرکت می‌نمایند. همین که در امتداد گروهان سر رسیدند، حالت می‌کند. همیشه نقطه دو گروهان سر، حالت می‌کند. فرمانده باطالیان تعیین نماید، امکان دارد که این حرکت را در حین راه مجری بدارند، آن وقت گروهان [ها]ی که در عقب سر واقع هستند، به‌جای چهار به چهار، به‌راست‌راست یا به‌چپ‌چپ، نیم‌به‌راست‌راست یا نیم‌به‌چپ‌چپ بکنند.

هرگاه بخواهند از ستون، حرکت خط دشتبان به‌پیش مجری شود، فرمانده باطالیان فرمان می‌دهد «خط دشتبان به‌پیش». بعد از استماع این فرمان گروهان مرکز چهار به چهار، به‌راست‌راست می‌کند و به‌قدری پیش حرکت می‌نماید تا اینکه دست چپ گروهانش با سه قدمی سمت راست گروهان جلو محاذی^۱ شود. بعد فرمان می‌دهد «فرونت به‌پیش و به‌راست».

۱. موازی، مقابل، روبه‌رو.



بعد از آنکه فرمان موافق قاعده را که در شق گروهان ذکر شد، رفتار می‌نمایند. دو گروهان دیگر، بعد از آنکه چهار به چهار، به‌چپ کرده، به‌قدری به‌پیش حرکت می‌نمایند تا اینکه راست هر یک از این گروهان محاذی شود با سه‌قدمی دست‌چپ گروهان بالادست خودش. آن وقت «فرونت‌به‌پیش و به‌چپ» فرمان می‌دهد، بعد حرکت را معمول می‌دارد. هرگاه این حرکت را بخواهند در بین راه رفتن مجری بدارند، نقطه [ای] که باید گروهان سر، حالت کند، تعیین با فرمانده باطالیان است.

ستون فراز

اگر بخواهند از ستون فراز، ستون بسازند فرمان می‌دهند «ستون فراز». در این فرمان گروهان سر، در جای خود می‌ایستد. گروهان مرکز چهار به چهار، به‌راست‌راست و این دو گروهان دیگر چهار به چهار، به‌چپ‌چپ می‌کند؛ به‌قدری به‌پیش حرکت می‌نمایند تا اینکه دست‌چپ آن گروهان محاذی با دست‌راست گروهان سر شود به اضافه سه‌قدم دست‌چپ گروهان بالادست خودش. بعد به‌راست فرونت نموده، به‌قدری حرکت می‌کند تا اینکه در امتداد گروهان سر واقع شوند و حالت نمایند. گاهی اتفاق می‌افتد که فرمانده باطالیان تعیین می‌نماید سه گروهانی که در عقب واقعند به‌طرف چپ گروهان سر یا راست گروهان سر بروند. این حرکت از روی قاعده که سابق ذکر شد، مجری و معمول می‌شود به استثنای اینکه فرمانده باطالیان به‌عوض اینکه فرمان «ستون فراز» [بدهد] فرمان خواهد داد «ستون فراز به‌پیش و به‌چپ یا به‌پیش و به‌راست».

در خط ستون به‌راست

خط ستون به‌راست وقتی بخواهند از ستون، خط ستون به‌راست بسازند، فرمانده باطالیان فرمان می‌دهد «خط ستون به‌راست». هر فرمانده، گروهان خود را بازو چپ پیش کرده، از گروهان دیرکسیون نظام و فاصله خود را خواهد گرفت. آن حرکت را ممکن است در حین راه رفتن مجری دارند.

خط ستون به‌چپ

به‌عین‌ها از روی همین قاعده رفتار می‌شود مگر اینکه فرماندهان گروهان به‌عوض بازو چپ پیش، بازو راست پیش نموده، گروهان خود را نظام و فاصله خود را از گروهان دیرکسیون به‌دست می‌آورد.



خط دشتبان به راست

هرگاه بخواهند این حرکت را معمول بدارند، فرمانده باطلیان، اول «ستون باز» فرمان می‌دهد. پس از اینکه ستون باز ساخته شد، فرمان خواهد داد «خط دشتبان به راست». در این فرمان، هر فرمانده گروهانی فرمان می‌دهد «دشتبان به راست»؛ تکالیف فرماندهان رسد از قراری است که در شق گروهان ترقیم یافت.

خط دشتبان به چپ

حرکاتش به عینها همین‌طور است جز آنکه فرماندهان گروهان فرمان «دشتبان به چپ» خواهند داد.

در باب ستون قطار و ستون دوه‌دو

و این حرکت را از صورت‌بندی می‌توان مجری داشت. هرگاه این حرکت را از صورت‌بندی خطی بخواهند مجری دارند، بر یکی از گروهان‌های مرکز، مجری می‌دارند. به جهت اجرای این حرکت، فرمانده باطلیان فرمان می‌دهد «ستون قطار یا ستون دو به دو به راست یا دو به دو به چپ». در این فرمان، فرماندهان گروهان فرمان می‌دهند چهار به چهار یا دو به دو، به راست راست یا به چپ چپ. بعد فرمانده باطلیان اخبار مرش می‌دهد. فرماندهان گروهان هرکدام موافق ترتیبی که دارند در امتداد قسمت اول به حالت دو به دو یا چهار به چهار، خواهند شد. هرگاه این صورت‌بندی بر یکی از گروهان‌های مرکز مجری شود، بعد از آن گروهان بلافاصله گروهان‌ها که در سمت راست آن گروهان هستند، در امتداد آن گروهان حرکت می‌کنند. بعد از آن، گروهان‌های سمت چپ. حرکاتی که از ستون قطار مشتق می‌شود از این قرار است: ستون باز، ستون دسته [و] ستون گروهان.

ستون

هرگاه بخواهند از ستون قطار، ستون بسازند، فرمانده باطلیان فرمان می‌دهد «ستون». در این فرمان گروهان هر کدام گروهان خود را موافق قاعده که در شق گروهان ذکر شد، گروهان خود را ستون می‌سازند؛ بعد گروهان سر با قدم‌های کوتاه حرکت می‌کند و سایر گروهان‌ها با قدم پیش حرکت می‌کنند. بعد از اینکه هر گروهان فاصله نه قدم از گروهان پیش روی خودش گرفت، فرمانده باطلیان فرمان «قدم پیش» می‌دهد. در این فرمان، تمام باطلیان با قدم پیش حرکت می‌کنند.



ستون باز

این حرکت مجری می‌شود مثل قاعده [ای] که در فوق ذکر شد. به جهت ستون، فرقی که دارد فاصله مابین رسدها را در گروهان کم نمی‌کنند.

ستون دسته

این حرکت به عینه مثل حرکت ستونست. فرقی که دارد این است، به جای اینکه هر رسد، ستون بسازد هر دسته، ستون می‌سازد.

ستون گروهان

این حرکت هم موافق قاعده که به جهت ستون ذکر شد مجری می‌شود؛ به استثنایی اینکه عوض هر رسد، هر گروهان، ستون می‌سازد. تمام این حرکت را می‌توان مجری داشت درحالی که صف دویم به پیش بیفتد، ولی فرماندهان جزء باید مخصوصاً لفظ «دویم» را بر فرمان خود ملحق نمایند.

بیانات در باب متعلقات مشق باطالیان

هرگاه فرمانده باطالیان بخواهد باطالیان خود را از یک تنگه بگذرانند، ابتدا باید باطالیان، ستون دو به دو یا ستون قطار بسازد و بعد از در تنگه عبور نماید. آجودان خود را در طرف دیگر تنگه قرار باید بدهد و به او بگوید صورت بندی [ای] که گروهان‌ها باید در طرف دیگر تنگه داشته باشند. آجودان پس از آنکه از فرمانده خود حکم دریافت کرد، در طرف دیگر تنگه رفته، می‌ایستد. هر گروهانی که از تنگه می‌گذرد، به رئیس آن گروهان می‌فهماند صورت بندی [ای] را [که باید اختیار نماید به جهت آنکه باطالیان به پیش حرکت کند. فرمانده باطالیان همیشه باید [بر] نقطه دیرکسیون^۱ عمود باشد بر خط فرونت. هرگاه عمود نباشد، پیش از حرکت باید تبدیل فرونت کرد تا آنکه آن نقطه عمود گردد یا خط فرونت به جهت اینکه نقطه دیرکسیون به تحقیق گرفته نشود، مرش درست نخواهد شد؛ پس فرمانده باطالیان مجبور است تا اینکه نقطه دیرکسیون را به تحقیق نشان بدهد. به جهت تحقیق نقطه دیرکسیون، فرمانده باطالیان در عقب سر گروهان دیرکسیون رفته، نقطه دیرکسیون را تعیین می‌کند. بعد فرماندهان گروهان ...^۲ جزئی که باید به سمت آن نقطه حرکت کند، نشان می‌دهد، فرمانده باطالیان می‌تواند عوض آنکه خودش برود نقطه دیرکسیون، آجودان خود را بفرستد.

۱. اصل: دیرکسیون همیشه باید

عمود باشد بر خط فرونت.

۲. کلمه به خاطر جوهر پاشیدگی

ناخواناست.

فرمانده باطالیان بعد از آنکه نقطه دیرکسیون را تعیین کرد، امر «مرش» می‌کند. در فرمان مرش، گروهان دیرکسیون به سمت نقطه دیرکسیون حرکت می‌کند و سایر گروهان‌ها



هم در همان لحظه حرکت می‌کنند. گروهان‌هایی که در سمت راست گروهان دیرکسیون واقع شده‌اند، نظام از چپ می‌گیرند. گروهان‌هایی که در سمت چپ گروهان دیرکسیون واقع شده‌اند، نظام از راست می‌گیرند. هرگاه در حین حرکت یکی از گروهان‌ها مانعی برسد، فرمانده گروهان جهت گذشتن از آن مانع دوباره گروهان خود را در خط سایر گروهان‌ها می‌آورد. به جهت اینکه قدر باطالیان را به طرف راست یا چپ حرکت دهد، فرمانده باطالیان فرمان نیم‌به‌راست‌راست یا نیم‌به‌چپ‌چپ می‌دهد. ولیکن این حرکت به جهت فاصله کم^۱ می‌شود. هرگاه بخواهند باطالیان مقدار زیادی به‌راست یا به‌چپ حرکت کنند، فرمانده باطالیان «چهار به چهار، به‌راست‌راست یا به‌چپ‌چپ» فرمان می‌دهد.

هرگاه بخواهند باطالیان را از حرکت باز دارد، فرمان «هالت» داده بعد «به‌چپ به‌راست یا به‌چپ فرونت» فرمان می‌دهد. در این حرکت همیشه دیرکسیون با گروهانی است که در سر اتفاق می‌افتد. هرگاه در این حرکت، به‌واسطه فاصله، نظام از دست برود [بعد] از گذشتن از آن، هر فرمانده گروهان فاصله و نظام گروهان خود [را] از گروهان دیرکسیون می‌گیرد. هرگاه در حین حرکت، فرمانده باطالیان بخواهد نقطه دیرکسیون را تغییر دهد، فرمان «بازو راست یا بازو چپ پیش» می‌دهد تا آنکه دست راست گروهان در گروهان دیرکسیون مقابل نقطه جدید شود. بعد فرمانده باطالیان فرمان «پیش» می‌دهد؛ سایر گروهان‌ها نیز نظام و فاصله خود را از گروهان دیرکسیون می‌گیرد.

در استعمال آتش‌ها

در صورتی که فرمانده باطالیان بخواهد آتش معمول دارد، ابتدا باطالیان خود را به هر صورت‌بندی که هست به صورت‌بندی خط‌دشتبان می‌آورد و بعد اخبار آتش می‌دهد. همیشه آتش به میل فرمانده باطالیان معمول می‌شود. هیچ‌یک از فرماندهان گروهان حق ندارند به میل خود آتش کنند، مگر اینکه پیش از وقت، اذن از فرمانده باطالیان گرفته باشند. همیشه فرماندهان گروهان باید دقت کنند که آتش در زمینی معمول شود که مانع نداشته باشد. همیشه صف اول باید به زانو و صف دوم ایستاده آتش کنند. وقتی که فرمانده باطالیان بخواهد آتش را موقوف کند، فرمان «آتش بس» می‌دهد یا به علامت شیپور اخبار آتش بس می‌دهد. هر فرمانده گروهان فرمان آتش بس را تکرار کند، هرگاه علامت شیپور زده شد، شیپورچی هر گروهان علامت را تکرار کند. اول تکلیف سرباز در وقت تیراندازی این است که اول قراول را درست کند و حتی‌الامکان در فشنگ خود صرفه‌جویی نماید.

وضع ایستادن یک باطالیان در وقت سلام

تمام حرکاتی که در وقت مشق به‌واسطه فرمان فرماندهان گروهان مجری می‌شود، در وقت

۱. معمول.



سلام به واسطه فرمان فرمانده باطالیان مجری می‌شود. همیشه فرمانده باطالیان به جهت اینکه تمام باطالیان به فرمان او حرکت نماید، لفظ «باطالیان» را به فرمان خود ملحق می‌نماید. مثلاً اگر بخواهد تمام باطالیان به فرمان خودش پیش حرکت نماید، فرمان می‌دهد «باطالیان مرش» یا «باطالیان هالت». هر وقت باطالیان در نقطه باید حاضر بشود به جهت سلام‌دادن، بعد از آنکه در آن نقطه باطالیان حاضر شد، پیش از آمدن بزرگ فرمانده باطالیان، باطالیان خود را فرمان می‌دهد. نظام بر دو قسم است: نظام‌دادن [به] پیش [و] نظام‌دادن به عقب.

نظام‌دادن به پیش

به جهت اجرای این حرکت، فرمانده باطالیان فرمان می‌دهد «نظام، نماینده به خط». در این فرمان، وکیل دست‌راست و دست‌چپ هر گروهان به پیش حرکت می‌کند تا اینکه فرمانده باطالیان فرمان «هالت» بدهد. بعد از آن، فرمانده باطالیان فرمان می‌دهد «به راست یا به چپ». تمام وکیلانی که همانجا ایستاده‌اند، به راست‌راست یا به چپ‌چپ می‌کنند. بعد از آن فرمانده باطالیان می‌رود روبه‌روی وکیلی که در سر واقع است، به فاصله پانزده یا بیست قدمی بایستد. به واسطه حرکت شمشیر تمام وکیلان را از وکیل اول نظام می‌دهد، بعد مقابل فرونت رفته، فرمان «نظام به راست یا نظام به چپ» می‌دهد. در این فرمان، تمام باطالیان به پیش حرکت می‌کند در همان هنگام تمام وکیل‌ها به چپ یا به راست فرونت می‌کنند. همین که باطالیان نزدیک نماینده‌ها رسیدند، با قدم‌های کوتاه داخل خط نظام می‌شوند، تمام سربازان سر را می‌گرداند به طرف راست یا به طرف چپ، موافق آنکه «نظام به راست یا به چپ» فرمان داده شده باشد. در این هنگام، فرمانده باطالیان به راست یا به چپ باطالیان رفته به واسطه حرکت شمشیر خود تمام باطالیان را نظام می‌دهد. بعد از نظام‌دادن مقابل فرونت رفته، فرمان «خبردار» خواهد داد در فرمان «خبردار» تمام سربازان رو را می‌گرداند به سمت پیش.

نظام‌دادن به عقب

نظام‌دادن به عقب به عینها مثل نظام‌دادن به پیش است. فرق این است عوض آنکه فرمانده باطالیان فرمان بدهد «نظام، نماینده به خط»، فرمان می‌دهد «نظام باطالیان به عقب مرش». در فرمان «مرش»، وکیلان طرفین گروهان در جای خود می‌ماند و سایر سربازان آنقدر به عقب حرکت می‌کنند که فرمانده باطالیان فرمان «هالت» بدهد و سایر اعمال مثل «نظام‌دادن به پیش» است در حالتی که باطالیان در یکی از صورت‌بندی‌های خطی باشد به غیر از خط دشتبان. آن وقت از گروهان وکیل دست‌راست و دست‌چپ هر دو، پیش حرکت می‌کنند و نظام می‌گیرد. در «نظام به راست» یا «نظام به چپ» از هر گروهان رسد سر، نظام گرفت. فرمانده باطالیان به



فرماندهان گروهان حکم داده فرمانده هر گروهان سه رسد دیگر را پشت سر رسد اول منظم می‌دارد. در صورتی که یک رژیمان یا چند رژیمان بخواهند نظام بدهند، ابتدا از هر باطالیان دو نفر نماینده سمت‌راست و چپ باطالیان در خط نظام می‌آیند بعد از آنکه فرمانده کل آن‌ها را نظام داد، حکم به فرماندهان باطالیان می‌دهد. هر فرمانده باطالیان، سایر نماینده‌های باطالیان را در روی خط می‌آورد و به آن دو نفر نماینده، نظام می‌دهد. بعد از آن فرمانده باطالیان نظام به‌راست یا نظام به‌چپ داده، باطالیان خود را نظام خواهد داد. همیشه هنگامی که باطالیانی در نقطه به‌جهت سلام‌دادن به بزرگی مهیا می‌شود، باید به حالت ستون‌فراز یا دشتبان بایستند. طبال و شیپورچی در وقت سلام‌دادن در عقب سر گروهان دیرکسیون به‌حالت جمع به فاصله شش قدم قرار می‌گیرد، به‌طوری که طبال در صف اول و شیپورچی باید در صف دویم و صاحب‌منصب جزء طبال و شیپورچی باید در دست‌راست قسمت خود بایستند، به‌طوری که با فیل اول سمت‌راست گروهان دیرکسیون نظام داشته باشند. هرگاه دسته [ای] از موزیکانچی حاضر باشد، در وقت سلام در طرفی که بزرگ می‌آید به فاصله شش قدم در پهلوئی صاحب‌منصب جزیی که در آن سمت واقع است، قرار خواهد گرفت. آجودان باطالیان پهلوئی فرمانده گروهان سواره باید طوری بایستد که سر اسب با سربازان نظام داشته باشد و همیشه فرماندهان گروهان در آن سمت گروهان خود بایستند که شخص بزرگ از آن سمت می‌آید. در صورتی که باطالیان به‌حالت دشتبانی قرار گرفته باشد، فرمانده باطالیان در مقابل باطالیان خود در مرکز به فاصله چهل قدم قرار خواهد گرفت.

در ستون‌فراز به فاصله بیست قدم، در وقتی که صاحب‌منصبان بالاتر از فرمانده باطالیان حضور داشته باشد، هنگام سلام‌دادن بزرگ، آن اشخاص در طرفی قرار خواهند گرفت که بزرگ از آن سمت می‌آید؛ به‌طوری که اشخاص بالاتر به طرف سلام و اشخاص پایین‌تر زیردست ایشان بدون آنکه شمشیر بکشند، آجودان‌های ستون با اشخاص پشت سر خودشان در صف دویم قرار می‌گیرند. هرگاه موزیکانچی حاضر باشد، کسانی که منصبشان تا درجه سرتیپی است، در فاصله [ای] که مابین موزیکانچی و سربازان و سربازان واقع است، قرار گرفته، اشخاصی که از سرتیپ بالاتر هستند در سمت دیگر بالادست موزیکانچی‌ها خواهند ایستاد و هرگاه یک باطالیان پیشتر به جهت سلام حاضر نشده باشند، ولی جمیع سرداران و سرتیبان را اخبار داده در آن نقطه حاضر نموده باشند. در این صورت، تمام سرداران و سرتیبان به‌ترتیب مناصب خود در یک صف الی هر چند صفی که لازم شود قرار خواهد گرفت. چنانچه از همان باطالیان چند نفر صاحب‌منصب اضافه باشد، آن‌ها در طرف مقابل، یعنی مخالف سمت سلام، خواهد ایستاد و همیشه یک قسمت موافق ترتیبی که ذکر شد، به جهت سلام آماده می‌شود. همین که بزرگ از در نمایان شد، فرمانده باطالیان فرمان «خبردار» می‌دهد. در این فرمان اشخاصی که در آنجا حاضرند، به‌حالت خبردار می‌ایستند. وقتی که بزرگ به سی قدمی آن قسمت رسید، فرمانده آن قسمت فرمان «نظر به‌راست



یا نظربه‌چپ سلام فشنگ» می‌دهد. بیدق‌دار تکلیف خود را به‌جا آورده، طبال و موزیکان‌چیان سلام می‌زنند و مادامی‌که بزرگ در جلو صف می‌گذرد، فرمانده آن قسمت باید همراه آن بزرگ در عقب سر باشد؛ به‌طوری‌که بتواند فرمایشات بزرگ را استماع کند و جواب دهد. اگر آن شخص بزرگ سرتیپ یا از سرتیپ بالاتر باشد، فرمانده باطلیان در آن مدت زمانی که همراه او حرکت می‌کند باید قداره خود را به وضع سلام نگاه دارد. فرمانده باطلیان تا آخر قسمت خود با آن بزرگ همراهی می‌نماید. هرگاه آن بزرگ نسبت به او حکمی دارد، حکم را دریافت کرده، به‌جای اولی خود مراجعت می‌کند و فرمان «خبردار به دوش فنگ» می‌دهد. تمام صاحب‌منصبان که انتظار آمدن بزرگ را داشتند، پس از اینکه از ایشان گذشت، آن‌ها هم در عقب سر بزرگ حرکت خواهند کرد و سایر صاحب‌منصبان که در طرف دیگر بودند می‌ایستند تا بزرگ از ایشان بگذرد؛ یک‌دفعه با دست سلام خواهند داد و بعد از آنکه آن شخص بزرگ گذشت، آجودان فرمانده باطلیان راپورت نوشته به آجودان آن بزرگ می‌دهد. هرگاه در وقت سلام بیشتر از یک باطلیان باشد، یعنی یک رژیمان حاضر شود، آن وقت فرماندهان باطلیان در جای خود می‌ایستند تکالیفی که به جهت فرمانده باطلیان ذکر شده فرمانده رژیمان به‌عمل می‌آورد در صورتی‌که قسمت مخصوص مانند مخبران یا مهندس یا توپخانه یا یک فوجی که جزء آن رژیمان نباشد در خط سلام بوده باشد، فرمانده‌اش در خط سائیرین می‌ایستد ولی بعد از سلام‌دادن خودش پیش می‌رود و راپورت حاضری باطلیان خود را می‌دهد به آن شخص بزرگ همراهی می‌نماید.

وضع دفیله کردن^۱

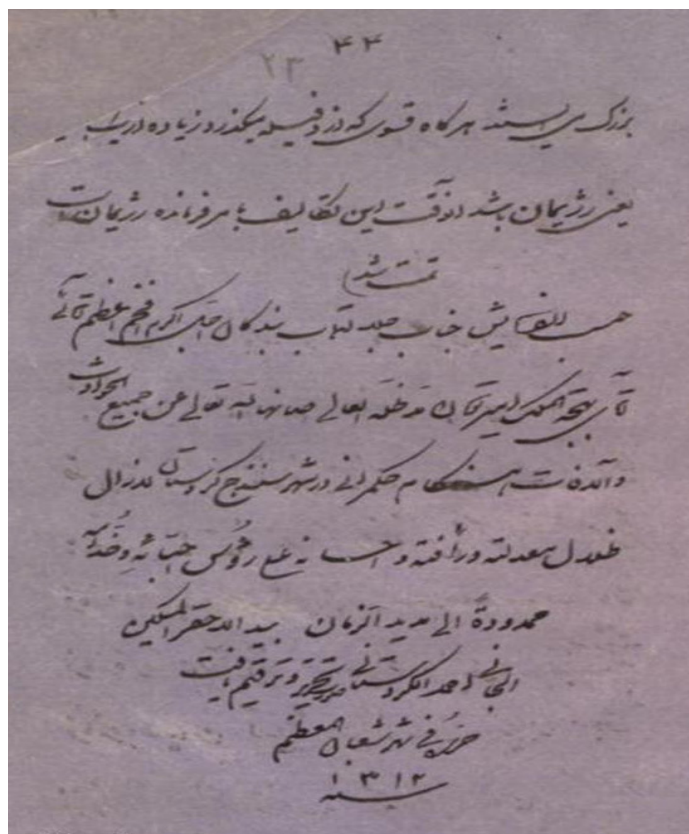
هرگاه فرمانده قسمتی خواسته باشد قسمت خود را از پیش‌روی بزرگ به‌طور دفیله بگذرانند، اول قسمت خود را ستون می‌بندد و بعد اگر بزرگ به‌طرف راست واقع است، فرمان «سلام‌به‌راست» و اگر در طرف چپ واقع باشد «سلام‌به‌چپ» خواهند داد؛ در این فرمان تمام طبالان با قدم که از طرف مخالف سلام حرکت کرده در جلو باطلیان خود به فاصله بیست [و] چهار قدم قرار می‌گیرند. طبال در صف اول، شیپورچی در صف دویم و طبال‌باشی در وسط صف طبالان [با] یک‌قدم فاصله قرار می‌گیرد. اگر هنوز موزیکانچی هم موجود باشد، یک‌قدم جلو طبال قرار خواهد گرفت. فرمانده گروهان به فاصله شش قدم جلو گروهان خود قرار می‌گیرد. هرگاه نقطه دیرکسیون تعیین نشده باشد، آجودان باطلیان می‌رود به‌طرف دیگر فرونت، رو به باطلیان، مقابل وکیل دست‌راست با دست‌چپ رسد، اول می‌ایستد. اگر نقطه دیرکسیون مشخص شده باشد، آن وقت آجودان در سمت مخالف دفیله، پهلوی قسمت اول می‌ایستد و هنگام گذشتن از جلو [ی] بزرگ با دست سلام می‌دهد. فرمانده باطلیان به‌فاصله دوازده قدم جلو [ی] گروهان اول قرار خواهد گرفت. در وقت حرکت موزیکان‌چیان باید [به] قسمی حرکت نمایند که مقابل

۱. رژه‌رفتن.

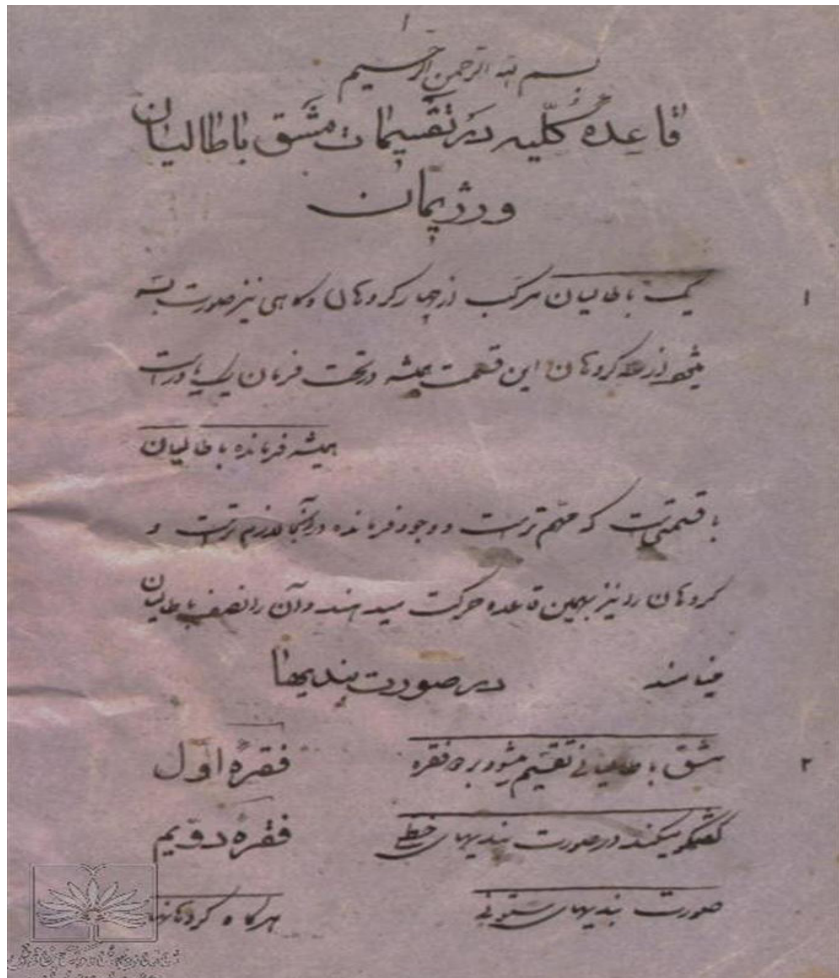


آن شخص بزرگ واقع شوند. همین که فرمانده باطالیان به سه قدمی بزرگ رسید، سلام می‌دهد. در همان وقت، فرمانده گروهان اول نیز سلام خواهد داد. همین که ده قدم از بزرگ گذشت فرمانده باطالیان می‌آید، در پشت سر بزرگ می‌ایستد و آجودان باطالیان نیز خواهد آمد و آنقدر توقف می‌کند که تمام باطالیان در دفیله بگذرد. صاحب‌منصبانی که در وقت دفیله، فرمانده ندارند، در عقب سر شخص بزرگ می‌ایستند هرگاه قسمی که از دفیله می‌گذرد زیاد از یک یعنی رژیمان باشد، آن وقت این تکالیف به امر فرمانده رژیمان است.

حسب‌الفرمایش جناب جلالت‌مآب بندگان اجل اکرم افخم اعظم‌الآقائی آقای بهجت‌الملک امیرتومان مد ظله‌العالی صانهاالله تعالی عن جمیع‌الحوادث و الآفات، هنگام حکمرانی در شهر سنج کردن لال لال معدلته و رأفته و احسانه علی رؤس احبائه خدامه ممدوده الی مدیدالزمان، به ید الاحقر المسکین الجانی احمد الکردستانی صورت تحریر و ترقیم یافت. حرره فی شهر شعبان‌المعظم سنه ۱۳۱۲ [ق] [ساکما، شماره بازیابی ۱۳۲۱/۶۸۳].



صفحه اول نسخه خطی قواعد فنون نظامی



صفحه آخر نسخه خطی قواعد فنون نظامی

منابع:

- بوذری، علی (۱۳۹۱). نشان قشون رساله مصور در معرفی البسه قشون دوره قاجار. پیام بهارستان، ش. ۱۶.
- چرچیل، جورج پ. (۱۳۶۹). فرهنگ رجال قاجار. ترجمه و تألیف غلامحسین میرزا صالح. تهران: زرین.
- ساکما (سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران). شماره بازیابی: ۱۳۲۱/۶۸۳.
- سعیدی، حوریه (۱۳۹۵). آموزش نظامی در دوره قاجار با تکیه بر متون خطی و سنگی. تهران: کانی مهر.
- عاقلی، باقر. (۱۳۸۴). روزشمار تاریخ ایران از مشروطه تا انقلاب اسلامی. تهران، نامک.
- یکانلو مرندی، علیرضا. (۱۳۹۲). رساله در آداب جنگ و قانون مشق نظام در ایران دوره قاجار. به کوشش یوسف بیگ باباپور و مینا آقازاده. پیام بهارستان، شماره بیست و یکم.

